

Галина Федорівна Пономарьова
ORCID iD <https://orcid.org/000-0002-8585-9740>
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна,
ponomarovahgpa@gmail.com

Алла Анатоліївна Харківська
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4782-1079>
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна,
kharkivska_hgpa@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЦЕНТРАХ ДЕННОГО ПЕРЕБУВАННЯ

У науково-оглядовій статті висвітлено проблему забезпечення повноцінного розвитку дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування. Подано метамову дослідження, окреслено сутність понять «соціальний супровід», «педагогічний супровід» та «соціально-педагогічний супровід». Виявлено особливості соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у центрах денного перебування, серед яких: (1) міждисциплінарний характер процесу, (2) спрямованість на розвиток кожної дитини з урахуванням її індивідуальних потреб, можливостей, інтересів та цілей, а також на задоволення її освітніх та соціально-особистісних потреб; (3) наявність педагогічної складової, що реалізує такі умови, як: безпечне освітнє середовище, особистісно орієнтований, індивідуальний, міждисциплінарний та диференційований підходи до організації навчання, а також дотримання принципу «ситуація успіху»; (4) наявність корекційно-профілактичної складової соціально-педагогічного супроводу.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, супровід, соціально-педагогічний супровід, діти з особливими освітніми потребами, центри денного перебування.

Вступ. Розвиток України на початку XXI століття пов'язаний із розбудовою громадянського суспільства на засадах демократії та гуманності, із радикальними змінами соціальних пріоритетів у сферах освіти й соціально-педагогічної діяльності. Успішність соціального розвитку суспільства відображається, у тому числі, й у вирішенні проблем із забезпеченням соціальних гарантій та захисту прав уразливих груп населення, створенні умов для соціальної інклюзії дітей із особливими освітніми потребами (ООП). Проблема включення дітей з ООП в суспільство обумовлена низкою чинників, зокрема, наявністю відхилень у розвитку, що ускладнює їхню повноцінну життєдіяльність; недостатньою досконалістю системи соціальних взаємовідносин, через яку діти страждають від дискримінації, жорстокості та несприйняття; дезадаптацією в традиційних освітніх середовищах тощо.

Детермінантами успіху соціалізаційних заходів щодо дітей із порушеннями психічного та/або фізичного розвитку є соціально-економічні умови в країні та системно реалізовані засоби підвищення їхнього благополуччя. Державна політика України за останнє десятиліття сприяла переосмисленню та спрямуванню розвитку суспільства на допомогу дітям з ООП, зокрема: формуванню толерантного ставлення до дітей із різними видами порушень розвитку; вирішенню проблеми працевлаштування;

розробці стандартів освіти; відкриттю мережі різних закладів, спрямованих на вирішення завдань комплексної реабілітації дітей з ООП та їхнього соціально-педагогічного супроводу.

Попри те, що сьогодні діти з ООП можуть включатися у освітні системи закладів середньої та вищої освіти, їх гармонійне інтегрування у освітній простір України нині під значним питанням. Це пов'язано із потребою у розробці різноманітних інноваційних моделей роботи із дітьми з ООП; удосконаленням діяльності служб супроводу дітей з ООП у закладах освіти; визначенням шляхів якісного розвитку дітей з ООП із здоровими однолітками в єдиному освітньому просторі.

Оскільки звичайні заклади освіти не можуть забезпечити повноцінний освітній процес дітей, які мають значні порушення психофізичного розвитку та не здатні (або частково не здатні) до самообслуговування, то альтернативою їм стали центри денного перебування. На жаль, реальну кількість центрів денного перебування, так само як і кількість дітей з ООП, які навчаються в таких закладах, визначити складно. Це пов'язано із відсутністю єдиної бази та системного моніторингу таких даних на рівні всієї країни.

На теоретичному рівні проблеми освітньої інклюзії дітей з ООП вивчають чисельні вітчизняні вчені. Зокрема, на хід нашого дослідження вплинули роботи, присвячені змістовним аспектам соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП (Бадер, 2016; Коляденко, 2013), аналізу проблемних аспектів впровадження освітньої інклюзії (Бриль, 2019), підходів до організації інклюзивної освіти (Любарець, Васильєва, Верьовкіна, 2017), специфіки надання соціальних послуг денного догляду за дітьми з інвалідністю, нормативно-правове забезпечення цього процесу, адміністрування, психолого-педагогічного супроводу, підтримки компетентного батьківства тощо (Хворова, Онуфрик, Майорова, 2020; 2022), різних характеристик сприятливого освітнього середовища (Цюман, 2018), кадрового забезпечення інклюзивної загальноосвітньої практики (Нечипоренко, 2020). На підставі осмислення цих робіт та власного педагогічного досвіду нами було визначено проблему відсутності єдиного бачення щодо засад соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП в центрах денного перебування, чому і присвячено це дослідження.

Метою дослідження є розкриття сутності соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП в центрах денного перебування. **Методами** дослідження є синтез і аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, узагальнення вітчизняного досвіду з метою виявлення особливостей соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП.

Термінологічний базис дослідження. Для досягнення мети дослідження з'ясуємо сутність понять «супровід», «соціальний супровід», «педагогічний супровід» та «соціально-педагогічний супровід».

Поняття «супровід» у педагогіці науковці розуміють як: «метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору» (Коляденко, 2013, с. 113); «комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги дитині в процесі її адаптації до умов ДНЗ» (Бурсова, Карапузова, 2017, с. 58), тобто цілеспрямована дія, що передбачає підтримку, направленість іншого на досягнення спільної мети. Супровід дозволяє виявити особливості рівня розвитку дитини з ООП, спроектувати перебіг допомоги їй задля формування у неї навичок самостійності у власному житті, вчинках, обраних діях тощо.

Соціальний супровід – «це комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб отримувача послуги, визначення шляхів вирішення основних проблем, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння у отриманні інших послуг» (*Соціальний супровід*, 2020). Такий супровід передбачає проведення заходів, що спрямовані на забезпечення соціальної адаптації дітей з ООП в культурному, побутовому, трудовому просторі.

Педагогічний супровід характеризується проведенням «корекційно-розвиткових занять з дітьми відповідно до індивідуальних потреб» (Хворова та ін., 2020, с. 6); певною сферою «діяльності педагога, що орієнтована на взаємодію з дитиною в процесі надання їй підтримки в становленні особистісного зростання, соціальної адаптації тощо» (Бадер, 2016, с. 24). Відтак педагогічний супровід дітей із ООП розуміємо як систему заходів, що дозволяють мінімізувати проблеми,

труднощі дітей у процесі навчання, виховання та розвитку за допомогою доцільного добору інноваційних, інклюзивних технологій, методик, методів, форм і засобів.

Соціально-педагогічний супровід, за С. Коляденко, – це «процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій, які допомагають людині зрозуміти життєву ситуацію, забезпечують людині саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається» (Коляденко, 2013, с. 113). Зауважимо, що науковець у визначенні не врахувала соціальної складової поняття. Погоджуємось із С. Бадер (2016), що соціально-педагогічний супровід дітей спрямований, насамперед, на «підтримку в системі соціальних відносин, навчання новим моделям взаємодії з собою та світом, подолання труднощів соціалізації» (с. 25). Авторка наголошує, що «соціально-педагогічний супровід являє собою різновид соціально-педагогічної технології, що спрямована на подолання життєвих труднощів особистості у певний проміжок часу із залученням різних фахівців» (с. 24). Крім того, необхідно звернути увагу й на педагогічну складову, а саме: опанування елементарних знань і формування навичок для самостійного життя.

Характеристики соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП у закладах денного перебування. Усвідомлення нами реалій сучасної України дозволяє стверджувати, що освітні послуги у загальних закладах освіти не в змозі задовольнити освітні потреби дітей із складними порушеннями розвитку. Діти, які «мають інвалідність підгрупи А (особи з виключно високою мірою втрати здоров'я, надзвичайною залежністю від постійного стороннього догляду, допомоги або диспансерного нагляду інших осіб і які фактично не здатні до самообслуговування)» (Хворова та ін., 2020, с. 3) перебувають удома з одним із батьків або в закладах спеціального догляду.

Спеціальним осередком для розвитку дітей з ООП, а також й інших осіб із різними видами важких порушень, де вони можуть отримати допомогу й підтримку, є центри (або відділення) денного перебування. Так, у Типовому положенні про відділення денного догляду для осіб похилого віку та інвалідів визначено, що відділення денного перебування – «структурний підрозділ установи або закладу соціального обслуговування органів соціального захисту населення ... які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги» (*Про затвердження Типового положення*, 2015). Відповідно до Типового положення про відділення денного догляду для дітей-інвалідів (Наказ Міністерства соціальної політики України від 09.10.2013 № 653) до завдань центрів денного перебування відноситься: сприяння розвитку здібностей відповідно до інтересів та потреб осіб з ООП; організація їхнього дозвілля, формування знань, умінь і навичок щодо самообслуговування; опанування норм поведінки у суспільстві тощо. Для реалізації завдань центрів денного перебування ключову роль відіграє соціально-педагогічна робота із дітьми з ООП, що передбачає єдність соціальної та педагогічної спрямованості на розвиток дітей.

У центрах денного перебування передбачено реалізацію низки соціальних послуг: соціальна реабілітація; соціально-трудова адаптація та організація дозвілля; догляд; підтримка та навчання батьків або осіб, що їх замінюють (Хворова та ін., 2022, с. 117). Відтак, у процесі соціально-педагогічного супроводу дитини з ООП мають реалізовуватись ці різновиди соціальних послуг, а також надаватися допомога у різних проблемних ситуаціях, здійснюватися профілактика ризиків посилення соціально-психологічних труднощів.

Соціально-педагогічний супровід дітей з ООП характеризується спільною діяльністю фахівця та дитини у досягненні єдиної цілі, формуванні чіткої соціальної позиції, самосвідомості, розвитку соціально активної особистості, теоретичному та практичному засвоєнню знань та навичок, що дозволять дітям самостійно виконувати елементарні завдання відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку. Крім цього, цей процес в центрах денного перебування має виражений мультидисциплінарний характер, адже передбачає співпрацю різнопрофільних компетентних фахівців, що дозволяє ретельно вивчити проблеми дітей, урахувуючи їхні індивідуальні особливості, потреби та можливості, спільно розробити комплексну стратегію освітньо-реабілітаційної діяльності. У центрах денного перебування дітей з ООП такими фахівцями можуть бути педагоги, психологи, соціологи, логопеди, терапевти, реабілітологи та інші.

Для забезпечення якісної соціально-педагогічної роботи з дітьми з ООП в центрах денного перебування необхідно враховувати *етапи її розгортання*:

1) діагностика проблемного поля розвитку дитини з ООП під час денного перебування в спеціалізованому освітньому закладі, її реального рівня інтелектуального, психоемоційного, фізичного розвитку, виявлення здібностей та можливостей, із якими фахівець може працювати надалі;

2) проєктування та передбачення процесу розвитку дитини з ООП відповідно до її індивідуальних особливостей, інтересів, можливостей, визначаючи при цьому методи, форми та засоби впливу на дитину задля досягнення мети;

3) консультування, що пов'язане із створенням умов для самопізнання, свідомої самооцінки, формування мотиваційного потенціалу як дитини з ООП, так і її батьків або осіб, що їх замінюють;

4) безпосередня реалізація завдань соціально-педагогічної діяльності, зокрема, опанування дитиною нових та вдосконалення сформованих умінь і навичок, поступового розкриття її потенціалу на засадах особистісно зорієнтованого, диференційованого підходів;

5) періодичне корегування перебігу взаємодії із дітьми під час занять, відпочинку, гри, терапії та корекційно-реабілітаційної роботи шляхом зміни пріоритетів, технологій та методів впливу, форм і засобів для підвищення продуктивності соціально-педагогічного супроводу з увагою, навіть, до найменш помітних прогресивних результатів;

6) моніторинг остаточних і проміжних результатів супроводу, визначення переваг та недоліків обраної індивідуальної траєкторії соціально-педагогічної роботи з дітьми з ООП, здійснення фахівцями саморефлексії.

Вважаємо, що соціально-педагогічний супровід дітей з ООП в центрах денного перебування має бути цілеспрямованим, мати чіткий план реалізації, вчасно бути скорегованим та мати реальні досяжні цілі, а зміст соціально-педагогічного супроводу у центрах денного перебування повинен спиратись на наукові знання з соціальної роботи, спеціальної педагогіки і психології тощо. Це дозволить фахівцям більш чітко усвідомити сутність особливих потреб дитини, її труднощів та, відповідно, підібрати інструментарій. Водночас Г. Хворова, Л. Котлова та С. Котловий (2022) зазначають, що завдання соціально-педагогічного супроводу «денного догляду дітей з інвалідністю потребують нових підходів до створення організаційно-педагогічних умов цього процесу, розробки алгоритмів педагогічної діагностики та впровадження індивідуальних програм розвитку дитини, оскільки педагогічний супровід денного догляду не може бути здійснений тими засобами та за тими програмами, що були розроблені для спеціальної освіти» (с. 120–121).

Організація освітнього процесу для дітей з ООП як чинник успішного соціально-педагогічного супроводу. У центрах денного перебування дітей з ООП також важливо якісно організувати їхній освітній процес, складниками успішності якого є створення безпечного освітнього середовища, дотримання особистісно орієнтованого, міждисциплінарного та диференційованого підходів до організації навчання та використання «ситуацій успіху». Проаналізуємо детальніше.

1. У центрі денного перебування для дітей з ООП необхідно створити *безпечне освітньо-розвивальне середовище* (безпечні умови для розвитку та реабілітації дітей з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та можливостей; акцент на розвивальну освіту, що буде зорієнтованою на розкриття та розвиток особистісного потенціалу кожної дитини з ООП; підтримка у формуванні соціально-психологічної компетентності та соціальної активності), у якому вона відчуватиме довіру до тих, хто її оточує, їхню підтримку та допомогу. Крім цього, створення безпечного освітньо-розвивального середовища має передбачати «наявні безпечні умови навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; відсутність будь-яких проявів насильства, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу» (Цюман, Бойчук, 2018, с. 10).

2. *Ситуація успіху*, на думку А. Великої (2009), «має великий виховний потенціал, який реалізується в наданні учню можливості збереження самоповаги через досягнення адекватного співвідношення між метою, докладанням зусиль та отриманими результатами; між педагогічною вимогливістю і можливостями учня» (с. 34). Створення «ситуації успіху» для дітей з ООП сприятиме

подоланню індивідуальних труднощів, підтримці внутрішньої мотивації дитини, віри у власні сили, формуванню почуття гордості за самостійні маленькі здобутки на шляху до великих перемог.

3. Необхідно пам'ятати, що кожна дитина це особистість, якій притаманні унікальні психічні якості, темперамент, схильність до реалізму, розсудливість, відкритість, сміливість та інші. Тому під час організації освітньої (навчальної, розв'язкової, виховної) роботи із дітьми з ООП в центрах денного перебування потрібно враховувати неповторність кожної дитини, організовуючи її діяльність із врахуванням різних освітніх підходів, як-от: особистісно орієнтованого, індивідуального, диференційованого та міждисциплінарного.

Врахування *особистісно орієнтованого підходу* до організації соціально-педагогічного супроводу у центрі денного перебування дозволить спрямувати процес на формування та розвиток особистісних якостей дитини, зокрема: толерантності, чуйності, працьовитості, відповідальності, терплячості, дружелюбності, чесності, впевненості у собі, ініціативності, самостійності тощо. С. Коляденко (2013) зазначає, що особистісно орієнтований супровід зумовлює «розгляд особистості кожної особи як унікальної в своєму соціальному становищі, здатної самостійно зробити свій соціальний та екзистенційний вибір, для якої соціально-педагогічний супровід виступає як засіб усвідомлення та осмислення життєвої ситуації» (с. 9).

Принцип *індивідуального підходу* до соціально-педагогічного супроводу передбачає звернення уваги фахівця на потреби, інтереси, можливості кожної дитини з ООП та забезпечення індивідуальної програми розвитку й реабілітації. Це дозволить більш чітко окреслити проблеми психофізичного розвитку дитини, які потребують нагального вирішення, а також сформувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини за етапами із врахуванням проміжних цілей. Під час соціально-педагогічної роботи з врахуванням індивідуального підходу, індивідуальна форма роботи із дітьми стає провідною, проте без нівілювання важливих соціалізаційних переваг групових форм.

Оскільки діти з ООП мають індивідуальний ритм розвитку, то абсолютно доцільним вважаємо *диференційований підхід* до організації навчальної роботи в центрах денного перебування. Упровадження такого підходу, на думку В. Любарець, Г. Васильєвої та Ж. Верьовкіної, «покликано для створення умов, за яких учень з особливими освітніми потребами має змогу отримати знання, адекватні його можливостям, навчатися у відповідному темпі; врахування рівня його підготовленості до навчання, а також здібностей і нахилів» (Любарець та ін., 2017, с. 153). Диференційований підхід до організації освітнього процесу потребує врахування індивідуальних особливостей дітей з ООП, передбачення труднощів, що можуть виникнути у них під час засвоєння навчального матеріалу чи виконання завдань, уваги до рівня сформованості знань, а також інтелектуальних та фізичних можливостей кожної дитини.

Міждисциплінарний підхід у роботі з дітьми з ООП в центрах денного перебування визначається своєрідною специфікою організації навчального процесу, у якому охоплено кілька сфер діяльності дитини, наприклад: малювання та природа, математика й конструювання, фізичні прави та музика тощо. Крім того, у міждисциплінарній взаємодії діти з ООП будуть ненав'язливо опановувати знання та навички з різних сфер, що сприятиме всебічному розвитку дитини. Водночас у них може спостерігатися збереження інтересу та мотивації, адже вправи й завдання будуть для них цікавими, щоразу новими та незвичайними.

Організація корекційно-профілактичної діяльності у системі соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП в центрах денного перебування. Одним із ефективних напрямів корекційної роботи з дітьми вважають арт-терапію, що включає музикотерапію, драматерапію, танцювальну терапію, казкотерапію, лялькотерапію, пісочну терапію та інші, «мета яких лежить у гармонізації розвитку особистості через самовираження та самопізнання, бо, як відомо з сучасних досліджень, заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку, диференціації сприймання, повільної уваги, комунікації, мовлення в дітей» (Бриль, 2019, с. 17). Кожен сеанс арт-терапії у процесі соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП буде спрямованим на зниження стресу, подолання депресивних станів, страхів і фобій, міжособистісних конфліктів, підвищення емоційної стабільності тощо.

Одним із найбільш перспективних на сьогодні арт-технологій є казкотерапія, що «використовує казкову форму для корекції емоційних порушень і вдосконалення взаємостосунків з

навколишнім світом» (Бездідько, 2021, с. 112). Уважаємо, що казкотерапію (особливо в центрах денного перебування, коли дитина великий проміжок часу проводить із фахівцями спеціальної освіти, психологі та соціальної роботи), можна поєднувати й з іншими арт-технологіями. Для дітей з ООП доцільно добирати тексти, які мають не лише загально-повчальний характер, а й соціальну спрямованість, де персонажі живуть у злагоді, де панує підтримка та повага, де є персонажі, які відрізняються від інших за зовнішністю, цілями, ідеалами, бажаннями тощо.

В умовах денних центрів можливим також буде розігрування театралізованих дійств, сюжетів казок, типових життєвих ситуацій (похід у магазин, прогулянка в парку, поїздка тролейбусом тощо). В основі такої діяльності лежить гра, використання якої в процесі соціально-педагогічного супроводу дозволить реалізовувати завдання з розвитку комунікативних вмінь дітей, творчих здібностей, формування просоціальних поведінкових навичок та самостійного пошуку шляхів вирішення проблем, що виникають у розігнутій ситуації. У цьому процесі фахівцям потрібно враховувати індивідуальне сприйняття дитиною з ООП змісту гри, її витримку й терплячість, тривалість зосередження уваги, швидкість засвоєння знань тощо.

До відомих корекційних методів роботи із дітьми з ООП Г. Хворова, М. Онуфрик та Н. Майорова (2020) відносять: «Бобат-терапію, методи сенсорної інтеграції, кондуктивну педагогіку Петьо, АВА-терапію, DIR/Floortime, анімалотерапію тощо» (с. 34). Звернемо увагу, що такі засоби корекційно-профілактичної роботи можуть застосовуватися фахівцями у центрах денного перебування для дітей з ООП, адже вони спрямовані на корекцію дефіциту розвитку (поведінки (АВА-терапія), рухової активності, м'язового тону (Бобат-терапія, кондуктивна педагогіка Петьо), емоційної та сенсорної системи (анімалотерапія), комунікативну взаємодію (DIR/Floortime) тощо).

Висновки. Соціально-педагогічний супровід дітей з ООП у центрах денного перебування є різновидом соціально-педагогічної технології, що спрямована на подолання освітніх, особистісних, психофізичних труднощів особистості із залученням міждисциплінарної команди фахівців. Ключовим завданням соціально-педагогічного супроводу дітей з ООП є розвиток кожної дитини з урахуванням її індивідуальних потреб, можливостей, інтересів та цілей, а також задоволення їхніх освітніх та соціально-особистісних потреб, усвідомлення своєї неповторності, свого місця в суспільстві, утвердження соціально активної позиції. Діти з ООП мають відчувати власну приналежність до суспільства, бачити комфортні та безпечні шляхи інклюзії у ньому.

Педагогічна складова соціально-педагогічної роботи з дітьми з ООП пов'язана із їхнім навчанням, розвитком та вихованням. У центрах денного перебування повинні бути організовані відповідні умови для цього, а саме: створене безпечне освітнє середовище, дотримано особистісно орієнтований, індивідуальний, міждисциплінарний та диференційований підходи до організації навчання, а також застосований принцип створення «ситуацій успіху».

Корекційно-профілактична складова соціально-педагогічного супроводу у центрах денного перебування може бути представлена такими сучасними технологіями, як: арт-технології, Бобат-терапія, методи сенсорної інтеграції, кондуктивна педагогіка Петьо, АВА-терапія, DIR/Floortime, анімалотерапія та іншими.

Подальші дослідження вбачаємо у визначенні функціонального навантаження центрів денного перебування для якісного розвитку дітей з ООП.

Література

- Бадер С. О. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодшого школяра: змістовний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*, 2016. Вип. 1 (38). С.23–26.
- Бездідько Н. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : збірник наукових праць. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. Вип. 9, т. 2. С. 109–114.
- Бриль С. Проблемні аспекти впровадження інклюзії в мистецькій освіті. *Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнарод. участю), 6–7 груд. 2019 р. / за заг. ред. М. М. Бриль. Київ : ДНМЦЗКМО, 2019. С. 12–18.

- Бурсова С., Карапузова І. Психологічний супровід дітей у період адаптації до дошкільного навчального закладу: зб. наук. праць. 2017. Вип. 23 (2). С. 57–62.
- Велика А. М. Ситуація успіху як визначальна умова підвищення якості навчання старшокласників гуманітарним дисциплінам: зб. наук. праць Уманського державного пед. ун-ту ім. П. Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. Умань : ПП Жовтий О. О., 2009. Ч. 3. С. 30–38.
- Коляденко С. М. Семантичний та методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічний супровід». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. праць. Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2013. Т. 17. С. 110–118.
- Любарець В., Васильєва Г., Верьовкіна Ж. Диференційований підхід в інклюзивній освіті. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. № 13. С. 151–156. URL : <https://doi.org/10.33189/epn.v1i13.91> (дата звернення: 14.03.2023).
- Нечипоренко В. В. Системно-інституційна діяльність закладу вищої освіти щодо реалізації національних пріоритетів кадрового забезпечення інклюзивної загальноосвітньої практики *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 2(3). С. 140–152. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-14>
- Про затвердження Типового положення про відділення денного догляду для осіб похилого віку та інвалідів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.08.2015 № 852. Верховна Рада України: Законодавство України: офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-15#Text> (дата звернення: 14.03.2023).
- Соціальний супровід. 2020. URL : <https://nyznoverbizkaotg.dosvit.org.ua/useful-info/sotsialni-suprovid> (дата звернення: 14.03.2023).
- Хворова Г. М., Котлова Л. О., Котловий С. А. Організаційно-педагогічні умови надання соціальних послуг денного догляду за дітьми з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2022. № 1 (8). С. 113–122.
- Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства : інформ.-метод. посіб. / Фонд соціального захисту інвалідів ; Громадська організація «Родина». Київ, 2020. 56 с.
- Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ, 2018. 56 с.

References

- Bader, S. O. (2016). Socio-pedagogical support of socialization of junior high school students: content aspect. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Ser. Pedagogy. Social work*. 1 (38). 23–26 (ukr).
- Bezdidko, N. V. (2021). Fairytale therapy as a method of psychological influence on personality. *Remedial and inclusive education through the eyes of young scientists: a collection of scientific works*. 9. 2. 109–114 (ukr).
- Bryl, S. (2019). Problematic aspects of the implementation of inclusion in art education. *Inclusion in art education: challenges, practices, perspectives*: coll. materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (with international participation), December 6–7. 2019 / general ed. M. M. Bryl. 12–18 (ukr).
- Bursova, S. & Karapuzova, I. (2017). Psychological support of children during the period of adaptation to preschool educational institution: coll. of science works. 23 (2). 57–62. (ukr).
- Khvorova, H. M., Kotlova, L. O. & Kotlovyi, S. A. (2022). Organizational and pedagogical conditions for the provision of social day care services for children with disabilities. *Social Work and Social Education*. 1 (8). 113–122 (ukr).

- Khvorova, H., Onufryk, M. & Maiorova, N. (2020). Center (department) of day care for children with disabilities: regulatory and legal support, administration, psychological and pedagogical support, support of competent parenting: information-method. manual / Fund for Social Protection of the Disabled; Public organization «Rodyna». 56 (ukr).
- Koliadenko, S. M. (2013). Semantic and methodological analysis of the concept of "social-pedagogical support". *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Ser. Social Work. Social Pedagogy*: coll. of science works. 17. 110–118 (ukr).
- Liubarets, V., Vasylieva, H. & Verovkina, Zh. (2017). Differentiated approach in inclusive education. *Education of persons with special needs: ways of development*, 13. 151–156. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i13.91> (ukr).
- Nechyporenko, V. V. (2020). Systemic and institutional activities of a higher educational establishment to implement national priorities for staffing inclusive general educational practice *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 2(3). 140–152. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-3-14> (ukr).
- On the approval of the Standard Regulation on day care units for the elderly and disabled: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated 18.08.2015 No. 852. Verkhovna Rada of Ukraine: Official webportal. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-15#Text> (ukr).
- Social support (2020). <https://nyznoverbizkaotg.dosvit.org.ua/useful-info/sotsialni-suprovid> (ukr).
- Tsiuman, T. P. & Boichuk, N. I. (2018). Code of a safe educational environment: method. manual / general ed. Tsiuman T. P. 56 (ukr).
- Velyka, A. M. (2009). The situation of success as a determining condition for improving the quality of education of high school students in humanitarian disciplines: coll. of science works of the Uman State Pedagogical P. Tychyna University / Chief ed.: Martyniuk M.T. 3. 30–38 (ukr).

SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN DAY CARE CENTERS

Halyna Ponomarova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine, e-mail: rector-hgpa@kharkov.com

Alla Kharkivska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine, e-mail: kharkivska_hgpa@ukr.net

The article highlights the problem of ensuring the full development of children with disabilities in day care centers. Despite the fact that today children with disabilities can be included in the education system of regular educational institutions, the full integration of such children into the unified educational space of Ukraine is currently under considerable doubt. This is due to the need for great changes: development of a model for working with such children; improvement of activities of support services for children in educational institutions; significant difference in the level of development of children with special educational needs compared to their healthy peers. Among the tasks of the day care center there are the following ones: promotion of the development of abilities in accordance with the interests and needs of persons with disabilities; organization of their leisure time; formation of knowledge, abilities and skills regarding self-care; mastering the norms of behavior in society, etc. The main role in implementing the tasks of such institutions is played by socio-pedagogical work with children, which involves the unity of socio-pedagogical focus on the development of children with disabilities. The essence of socio-pedagogical work with children with special educational needs in such centers on the basis of support was analyzed. Definitions of "social support", "pedagogical support" and "social-pedagogical support" were provided. The features of socio-pedagogical support for children with special educational needs were identified, including: purposeful step-by-step activities (diagnostics of the child's real state and level of development; planning and forecasting the child's development process; counseling; direct implementation of socio-pedagogical activities; remedial work; monitoring of intermediate and final results of social and pedagogical work with

such children); provision of a safe educational and developmental environment; creating a "success situation"; person-oriented, individual and differentiated approaches; interdisciplinary approach; multidisciplinary nature; specially oriented methods and ways of influencing children with special educational needs. Kindergartens should create conditions for comprehensive development of children, improve their well-being, and specialists who work with such children should be highly qualified and constantly self-educated in order to find effective ways to help each child.

Keywords: socio-pedagogical work, support, social-pedagogical support, children with special educational needs, day care centers.

Авторський внесок кожного із співавторів: Пономарьова Г. Ф. – 50 %, Харківська А. А. – 50 %

Стаття надійшла до редакції / Received 27.02.2023

Прийнята до друку / Accepted 31.03.2023

Унікальність тексту 86 % (Unicheck ID1015043263)

© Пономарьова Галина Федорівна, Харківська Алла Анатоліївна